

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Joannis Bonae, Eminentissimi S. R. E. Titulo S. Bernardi
Ad Thermas Cardinalis Presbyteri Opera Quotquot
hactenùs separatim edita fuerê Omnia**

Bona, Giovanni

Antverpiae, 1677

Cap. VI. Epistolae nomen cur lectionibus Liturgicis tributum sit. Earum
usus antiquissimus. Lectae aliquando Pontificum epistolae. Ordo
Lectionum à quo primùm institutus. Quo olim ritu & à quibus ...

urn:nbn:de:hbz:466:1-10805

Christe. Ludovico à Deo coronato; magno & pacifico Regi vita & victoria. Redemptor mundi; Tu illum adjuva S. Michael, S. Gabriel, S. Raphael, S. Joannes, S. Stephane, S. Theodole, cum responsione ad singulos, Tu illum adjuva. Addit Sacerdos: Exaudi Christe. Henne Regine nostrae vita. S. Felicitas; Tu illam adjuva; eodemque modo invocantur S. Perpetua, S. Petronilla, S. Lucia, S. Agnes, S. Caecilia. Iterum ait Sacerdos. Exaudi Christe. Nobilissima proli regali vita. S. Sylvester; Tu illam adjuva. S. Laurentii, S. Nazari, S. Pancrati, S. Anastasia, S. Genovefa, S. Columba. addita singulis responsione, Tu illam adjuva. Rursum dicit sacerdos. Exaudi Christe. Omnibus Judicibus vel cuncto exercitui Francorum & Alamannorum vita & victoria, S. Hilari, Tu illos adjuva, S. Martine, S. Mauriti, S. Dionisi, S. Albane, S. Crispine, S. Crispiniane, S. Gereon; Tu illos adjuva. Post hæc repetit sacerdos, Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat. & hæc quæ sequuntur Christi attributa commemorat; atque ad singula respondet Clerus, Christus vincit, &c. Rex regum. Christus vincit, &c. Rex noster. Spes nostra. Gloria nostra. Misericordia nostra. Auxilium nostrum. Fortitudo nostra. Liberatio & Redemptio nostra. Victoria nostra. Arma nostra invictissima. Murus noster inexpugnabilis. Defensio & exaltatio nostra. Lux, via, & vita nostra. Christus vincit, &c. Denique Sacerdos ait: Ipsi soli gloria, & potestus per immortalia secula seculorum. Respondet Clerus, Amen. Ipsi soli honor, laus, & jubilatio per infinita secula seculorum; Amen. Ipsi soli virtus, fortitudo, & victoria per omnia secula seculorum; Amen. Christe audi nos, ter. Kyrie elison, ter. Feliciter, ter. Tempora bona habes, ter. Multos annos, ter. Hæc Goldastus ex Codice M. S. Monasterii S. Galli. Romanis verò Pontificibus quando fieri desierint huiusmodi laudes in singulis Missis, ignotum mihi est. Scribit Joannes Lucius lib. 2. de regno Dalmatiae cap. 6. adhuc in ea provincia laudum sive acclamationum intra Missarum solemniam consuetudinem permanere.

CAPUT VI.

Epistola nomen cur lectionibus Liturgicis tributum sit. Earum usus antiquissimus. Lecta aliquando Pontificum Epistola. Ordo Lectionum à quo primum institutus. Quo olim ritu & à quibus legerentur. De Graduali seu Responsorio, ejusque origine & variis vicibus. Vox Alleluja quando primum audita. Usus ejus in Missa. Cur omittatur in Septuagesima. Tractus quid sit. De Sequentiis & illorum autoribus.

I. **A**Ntiqui Codices Sacramentorum, tam editi quam M. S. Post collectam, inquit, sequitur Apostolus, id est lectio ex Apostolo. Tametsi enim ipsa lectio ex aliis quoque libris Veteris & Novi Testamenti desumatur, ut plurimum tamen ex epistolis Pauli accipitur, ac propterea solius Apostoli in prædictis codicibus mentio fit. Atque inde orta est epistolæ nomenclatura, quæ huic lectioni communiter tribui solet, licet non ex epistolis, sed ex Prophetis sive ex aliis Scripturæ sacre libris desumpta sit. Walfridus Strabo cap. 22. non adeo certum esse ait, quis ante celebrationem sacrificii lectiones Apostolicas vel Evangelicas primum statuerit. „Credetur tamen, „ait, à primis successoribus Apostolorum eandem dispositionem factam, ea præcipue causa, quia in evangelii eadem sacrificia celebrari jubentur: & in Apostolo qualiter celebrari debeant, docetur. Quod si de lectione sacre Scripturæ generaliter sermo sit, nulli dubium esse potest, eam legendi in Ecclesia consuetudinem ab Apostolis emanasse, ad quos hic ritus à Veteri Testamento profuxit. Nam Exodi 24. assumens Moyses volumen federis & immolatis victimis legit audiente populo coram altari: idemque Deuteronomii 31. verba ejusdem libri legi præcepit omni populo in unum congregato, ut discerent omnes timere Dominum, & verba ejus custodire. Sic Levitæ 2. Esdræ 8. in conspectu totius populi divinæ legis codicem legebant distinctè & aptè ad intelligendum. Sic ipse Christus Redemptor noster Lucæ 4. intravit secundum consuetudinem die sabbati in synagogam, & surrexit legere

gere. Sic Paulus *Actor*. 13. Hebræos arguit voces Prophetarum ignorantes; quæ per omne sabbatum legebantur. Hunc verò morem servatum fuisse ab Apostolis, cum fideles ad synaxim conveniebant, ipsemet Paulus asseverat ad Corinthios scribens, *epist. 1. cap. 14. Cum convenitis unusquisque vestrum psalmum habet, doctrinam habet: quem textum de Psalmis & lectionibus ante sacrificium quidam interpretantur. Idem expressius ad Colossen. 4. Cum lecta fuerit apud vos epistola hæc, facite ut in Laodicensium Ecclesia legatur; & eam quæ Laodicensium est, vos legatis. Et in fine epist. 1. ad Thessalonicenses, Adjuvo vos per Dominum, ut legatur epistola hæc omnibus sanctis fratribus.* Quamvis enim præcisè non jubeat fieri hanc lectionem in Missarum solemnibus, verisimile tamen est, esse illi temporì reservatam, quo solebant fideles ad sacra mysteria percipienda convenire; cum præsertim temporibus illis extra hanc occasionem publicos conventus in ecclesia factos nusquam legamus. Clarè item hic ritus in Liturgia Jacobi Apostoli præscribitur, ut nimirum legantur singulis diebus in sacra & divina Missa oracula sacra Veteris Testamenti & Prophetarum, & incarnatio Filii Dei. Idem asserunt antiqui Patres, Tertullianus in *Apolog. cap. 39. Coimus ad literarum divinarum commemorationem.* Et lib. 2. ad uxorem cap. 6. ubi, inquit, *somenta fidei de Scripturarum interjectione, sive ut Pamela legit, interlectione.* Quæ verba cum aliis, quæ ibidem leguntur, ad Missam pertinere ex antecedentibus evincitur. Justinus Martyr *Apolog. 2. Sacrum Christianorum describens ait, & commentaria Apostolorum, aut scripta Prophetarum, quoad tempus servit, leguntur.* Cyprianus ep. 33. & 34. Lectorum meminit, quorum munus erat legere in ecclesia. Dionysius initio c. 3. Ecclesiastica hierarchiæ ordinem Liturgiæ describens, *Consequenter, ait, sacrarum scripturarum lectio recitatur.* Eadem in Apostolicis constitutionibus, & in Basilii, Chrystostomi, aliorumque Liturgiis præcipitur, tanquam sacri ministerii notabilis pars, per quam ad divini Sacramenti participationem fidelium animi disponuntur. Augustinus lib. 3. de civ. Dei, cap. 8. Sinaxim diei Paschatis commemorans, *Salutavi, inquit, populum & facta eandem silentio scripturarum divinarum sunt lecta sollemnia.* Idem initio serm. 33. de verbis Domini utriusque lectionis argumentum proponit: *Lectiones sanctæ proposita sunt; & quas au-*

diamus; & de quibus aliquid sermonis adjuvante Domino proferamus. In lectione Apostolica gratiæ aguntur Deo de fide gentium: in Evangelio ad cenam vocati sumus. Et serm. 10. de verbis Apostoli: Primum lectionem audivimus Apostoli, fidelis sermo & omni acceptione dignus. Ita etiam serm. 49. de temp. Audivimus Apostolicam lectionem. Et sic passim in aliis sermonibus. Leo Magnus serm. 4. Quadrag. prædicaturus jejunium ex verbis Apostoli se incipere ait, & dicere quod lectum est, Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Chrystostomus hom. 3. in 2. ad Thessal. Quando lector dicit; Hæc dicit Dominus: & stans Diaconus silentio indicto omnibus os obstruit, non lectori honorem habens hoc facit, sed ei qui per illum cum omnibus loquitur. Idem hom. de David & Saule, qua elegantissimè declamat adversus spectacula, eos redarguit, qui iisdem oculis, quibus obscena spectacula inspexerunt, sacram mensam intuentur, in qua tremenda mysteria peraguntur: & iisdem auribus Prophetam & Apostolum audiunt, quibus scortum audierunt. Ex his autem, omnis recentiorum testimoniis, evidenter deducitur, morem legendi in Ecclesia, & specialiter initio Missæ, Scripturam, non ab Alexandro I. Romano Pontifice, ut quidam perperam scribunt, sed ab Apostolis incepisse.

II. Usus veterum Patrum fuit, non solum scripta Prophetarum & Apostolorum legere in ecclesia, cum fideles ad Missarum sollemnia conveniebant, sed summorum item Pontificum, aliorumque Episcoporum epistolas, eas præsertim quas Irenicas sive Pacificas, aut Communicatorias vocabant: quarum commercio unitas, pax & communio inter supremum Ecclesiæ caput Romanum Pontificem, & reliquos Episcopos, atque universa Ecclesiæ membra unâ fidei consensione conservabatur; ita ut Orthodoxi ab Hæreticis facillè ab omnibus ex illarum litterarum participatione discernentur. Mittebantur enim ab una Ecclesia in aliam, ut scirent fideles, cum quibus Episcopis communicandum esset. Negat hæc de causa Augustinus epist. 162. se litteras communicatorias scripsisse Donatistis, quas jam olim, ait, propter suam perversitatem, ab unitate Catholica, quæ toto orbe diffusa est, non accipiunt, sed privatas, qualibus nobis uti etiam ad Paganos licet. Et quia cum illis, qui longo regionum intervallo distiti erant, com-

municatio per osculum pacis fieri non poterat, neque per Eucharistiam; aut per Eulogias; per huiusmodi epistolas fieri solebat. Præclare Chrysostomus hom. 30. in 2. ad Cor. Vide quemadmodum omnes tam corporibus longè distitos, quam vicinos inter se conciliet, hos nempe per osculum, illos per literas. Epistolam Clementis ad Corinthios publicè lectam in Ecclesia testatur Hieronymus lib. de scriptoribus Ecclesiasticis. Apud Eusebium lib. 4. cap. 15. extat ejus generis epistola Smyrnenfis Ecclesiæ ad omnes orthodoxos, qua S. Polycarpi Martyrium describitur. Et infra cap. 23. agens de epistolis à Dionysio Corinthiorum Episcopo scriptis, ait: ex quibus una est ad Lacedæmonios, rectæ fidei institutionem continens, pacemque & unitatem insinuans. Aliam similem refert lib. 5. cap. 1. Ecclesiæ Lugdunensis & Viennensis ad Ecclesias Asiæ & Phrygiæ de Martyribus illius provincie. In collatione Carthagine habitâ pro defensione Felicis & Cæciliani legimus, quod pro executione impij edicti Diocletiani traditæ sunt etiam literæ salutatoriæ simul cum sacris codicibus, qui legebantur in ecclesia. Augustinus. epist. 165. hæc de Donatistis scribit: *Legunt in codicibus sanctis Ecclesias, quibus Apostoli scripserunt, & nullum in eis habent Episcopum. Quid autem peruersus & insanius, quam Lectoribus easdem epistolas legentibus dicere, Pax tecum, & ab earum Ecclesiarum se pace separare, quibus ipse epistole scriptæ sunt?* Seriem verò & ordinem lectionum, atque Epistolarum & Evangeliorum, quæ singulis diebus per annum in Missæ sacrificio legi debent, communis Eruditorum sententia est, paucis licet negantibus, S. Hieronymum disposuisse in libro, quem Comitum inscripsit, ediditque Pamelius tom. 11. Liturgicorum. Sed & Cornelius Schultingus initio suæ Bibliothecæ ecclesiasticæ se eundem Comitum M. S. habuisse asserit multo ampliorem quam sit editus à Pamelio, quem typis mandare non potuit deficientibus ad id sumptibus necessariis. Citant hunc librum nomine Lectionarii omnes antiqui sacrorum rituum scriptores, quidam sine nomine auctoris, alii expresso nomine S. Hieronymi, & titulo Comitum. Ita Micrologus cap. 25. *Liber etiam Comitum sive Lectionarius, quem S. Hieronymus compaginavit. Et Berno Augiensis cap. 1. Beatum Hieronymum credimus ordinatorem Lectionarii, ut ipsius testatur prologus appositus in capite ejusdem Comitum.* Sed hic prologus non extat

in præcitato Codice Pamelii. Hugo item à S. Victore lib. 2. de off. eccles. cap. 11. *Hieronymus Presbyter Lectionarium, ut hodie habet ecclesia, collegit: sed Damasus Papa, ut nunc moris est, legi instituit.* Verè autem hunc librum à Hieronymo conscriptum esse, ex eo quidam confirmant, quod Patres eo antiquiores lectionum dumtaxat utriusque testamenti generaliter mentionem faciunt: posteriores verò certas lectiones singulis diebus assignatas commemorant. Sed certas fuisse ante Hieronymum lectiones ex Hippolyti Martyris canone Paschali evincitur, in quo statæ lectiones in cellulis five laterculis designantur. Extat autem hic canon latinè translatus, & notis illustratus ab Ægidio Bucherio in ejus commentario de doctrina temporum. Græcè verò legitur apud Gruterum in Inscriptionibus pag. CXL. ex eo descriptus, qui sculptus est in lateribus antiquissimæ sedis lapideæ cum statua ipsius Hippolyti in ea sedentis, è rudibus Urbis ante annos centum effossæ & in ingressu Vaticanæ Bibliothecæ collocatæ. Augustinus quoque, qui Hieronymo contemporaneus fuit, certas & proprias lectiones statis diebus suo tempore in Africa lectas fuisse docet initio expositionis in epistolam Joannis, his verbis: *Meminit Sanctitas vestra Evangelium secundum Joannem ex ordine lectionum nos solere tractare. Sed quia nunc interposita est solemnitas sanctorum dierum, quibus certis ex Evangelio lectiones oportet in Ecclesia recitari, quæ ita sunt annuæ, ut aliæ esse non possint: ordo ille, quem susceperamus, necessitate paulum intermissus est, non omissus.* Et infra tract. 9. ejusdem expositionis, *Intercesserunt, inquit, ut intermitteremus textum hujus epistolæ, quedam pro diebus festis solemnia lectionum, quæ non potuerunt nisi legi & ipsa tractari.* Hunc autem morem, qui tunc vigeat in Africanis Ecclesiis, credibile est in aliis quoque servatum: Hieronymum verò suum Lectionarium per singulos dies distributum ordinasse jubente Damaso Papa, qui ordinem illum in Romana Ecclesia servari præcepit, ex qua ad alias dimanavit. A concilio Laodiceno can. 59. & à Carthaginensi, quod Tertium dicitur, c. 47. sancitum fuit, non oportere in ecclesia libros legere, qui sunt extra canonem, sed solos canonicos veteris & novi Testamenti. Toletanum IV. cap. 16. Apocalypsim legi mandavit Missarum tempore à Pascha usque ad Pentecosten. Et Bracarense I. cap. 20. decrevit, ut per solem-

nium dierum vigiliis vel Missas omnes easdem & non diversis lectiones legant.

III. Solebant autem antiquitus tam epistola quam Evangelium legi in ambone seu pulpito, ex quo etiam Episcopus conciones habebat: quem locum antiqui Patres honoris causa tribunal Ecclesiae appellarunt. Cyprianus epist. 34. agens de Celerino, quem post confessionem lectorem ordinaverat: *Quid aliud, inquit, quam super pulpitum, id est super tribunal Ecclesiae oportebat imponi, ut loci altioris dignitate subnixus & plebi univ[er]sae pro honoris sui claritate conspicuus, legat praecpta & Evangelium Domini, quae fortiter & fideliter sequitur?* Prudentius hymno de sancto Hippolyto.

*Fronte sub adversa gradibus sublime tribunal
Tollitur Ansistes, praedicat unde Deum.*

Gregorius Turonen. lib. 2. de gl. Martyrum cap. 2. *Denique oratione facta erigo oculorum aciem ad tribunal.* Sidon. carm. 16. Aram vocat:

*Seu te conspicuus gradibus venerabilis arae
Concionaturum plebs sedula circumfessit.*

Cathedrae item nomen accepit, unde Ecclesia Cathedralis. Graecis proprie Ambones dicuntur loci excelsi & montani, sive montium cacumina, & quicquid in plano prominet & exurgit: atque inde translatum est nomen ad ecclesiae suggestum significandum, in quo praeter praedictas lectiones etiam Diptycha recitari, & sermones haberi consueverant. Walfridus Strabo falso credit nomen esse latinum, & ab ambiendo deduci. In eo quoque stabant cantores, graduale & reliqua cantaturi: unde concilium Laodicenum cap. 15. non oportere ait praeter canonicos cantores, qui ambonem ascendunt & ex membrana psallunt, alios ~~canere~~ in ecclesia. Et can. 33. Concilii Trullani quarundam ecclesiarum damnatur abusus, in quibus laici suggestum ascendentes lectoris & cantoris officio fungebantur. Erat autem discrimen inter epistolam & Evangelium, nam illa in inferiori, istud in superiori loco legebatur. Ita Ordo Romanus. *Subdiaconus qui lecturus est, mox ut viderit post Pontificem Presbyteros residentes, ascendit in ambonem ut legat, non tamen in superiorem gradum, quem solus solet ascendere, qui evangelium lecturus est.* In quibusdam ecclesiis duo sunt graduum ordines, unus a sinistris versus orientem, quo ascendebant; alter a dextris Occidentem spectans, quo descendebant. In aliis subdiaconus via una, diaconus altera ibat. Adhuc Romae

extat veteris ambonis forma in ecclesiis S. Clementis, S. Pancratii, & S. Laurentii extra muros. Priscis temporibus Lectoris partes erant epistolam & evangelium legere, ut notum est ex epistolis Cypriani 33. & 34. supra relatis; & ex concilio I. Toletano can. 2. quo statuitur, ut poenitens non admittatur ad clerum, nisi exigente necessitate inter Ostiarios deputetur, vel inter Lectores, ita tamen ut evangelium & epistolam non legat: quod frustra prohibitum esset, nisi ad Lectoris officium id tunc spectasset. Accedit quod in antiqua subdiaconi ordinatione, sive ex concilio Carthaginensi, sive ex Aquisgranensi, sive ex Ordine Romano, nihil profus reperitur, quod ad legendam epistolam referri possit: idque fusiis ostendunt Hallier de materia & forma Ordinationis §. 16. & Morinus de sacris ordinationibus P. 3. exerc. 12. cap. 2. Lector autem olim per traditionem codicis ordinabatur, qui ritus adhuc hodie perseverat, & in ecclesia orientali traditur eis codex epistolarum S. Pauli, quas publicè legunt in ecclesia. Quo verò tempore coeperint subdiaconi legere epistolam dubium est. Suspicio autem saeculo octavo id contigisse; Amalarius enim, qui initio saeculi nonni claruit lib. 2. cap. 11. *Miror, inquit, quae de re sumptus sit usus in ecclesia nostra, ut subdiaconus frequentissime, non ergo semper, legat lectionem ad Missam, cum hoc non reperiat ex ministerio sibi dato in consecratione commissum, neque ex literis canonicis, neque ex nomine suo.* Et in fine capituli subdit. *Sed postquam statutum est à Patribus nostris ut Diaconus legeret Evangelium, statuerunt ut & Subdiaconus legeret epistolam sive lectionem.* At quando id statutum fuerit non dicit Amalarius, & ego existimo ante coepisse Diaconos legere Evangelium, quam Epistolam Subdiaconos, ut ostendam cum de Evangelio sermo erit. Favet supradictae conjecturae concilium Remense I. anno 813. celebratum; in quo cap. 4. asseritur, quod *praesidentibus cunctis lectae sunt Epistolae Pauli, qualiter subdiaconi ministerium est eundem Apostolum legere, ut officium sibi commissum implere rectius potuissent.* Apud Anastasium Benedictus III. qui vixit in Pontificatu anno 856. librum perditum restituisse dicitur, in quo erant lectiones, quae à subdiaconibus more solito leguntur per cunctas Ecclesiarum stationes: in quo graecas & latinas lectiones, quas die sabbato sancto Paschae, simulque & Pentecostes subdiaconi legere soliti sunt, adungi praecipit.

cepit; miræque operationis tabulis argenteis decenter adornavit. Ex quo vides, hunc morem à Romana Ecclesia ad cæteras dimanasse. Atque id Micrologus cap. 8. confirmat, dicens, *solis Subdiaconibus inter inferiores gradus Romana auctoritas concedit, ut sacris vestibus induti epistolam legant ad Missam. Quod tamen non ex eorum consecratione, sed potius ex ecclesiastica concessione meruerunt obtinere.* Prisco ritu in multis Ecclesiis lectioni Epistolæ lectio aliqua ex Prophetis præmitti solebat, diebus præsertim solemnioribus, quibus in Comite S. Hieronymi assignata est: & extat etiam hodie in quibusdam Missalibus pro vigilia Nativitatis Domini, & pro tribus Missis ejusdem festivitatis; quibus etiam diebus olim erat in Missali Romano, ut Radulfus testatur *Proposit. 23.* antequam scilicet fratres Minores Romanum ritum immutarent. Hic autem mos ab Ecclesia Mediolanensi quotidie servatur, itemque à Mozarabica, ut in eorum Missalibus patet. Eundem ritum viguisse in Gallia, priusquam Romanis usibus uterentur, Gregorius Turonensis testis est lib. 1. Mirac. S. Martini cap. 5. *Factum est, inquit, ut illa Dominica, prophetica lectione jam lecta, ante altarium staret, qui lectionem B. Pauli proferret.* De Ecclesia Orientali testimonium Pachymenis habemus, qui exponens cap. 3. Eccles. Hierarchiæ Dionysii, ait: *Deinde per lectores divinarum scripturarum, Prophetarum, Apostoli, & Divini Evangelii lectio fit.* Finita epistola respondent ministri nomine totius populi *Deo gratias*, quæ vox antiquissima est, nam ejus meminit S. Benedictus cap. 66. *sue Regule* tanquam à Monachis passim usurpatæ: & August. in *Psal. 132.* Donatistas redarguit, qui Catholicorum *Deo gratias* irridebant.

IV. Dum perfectâ epistolâ præparat se Diaconus ad legendum Evangelium, Chorus Responsorium concinit, quod Graduale nuncupatur, non à gradibus altaris, ut quidam recentiores scribunt; sed à gradibus ambonis sive pulpiti, ut docet Ordo Romanus dicens, *Finita lectione illis qui Graduale & Alleluja cantaturi sunt, juxta pulpitem in inferiori gradu standum est.* Et. vetus ejusdem ordinis expositio apud Cassandrum in Liturgiis cap. 21. *Responsorium, inquit, quod ad Missam dicitur, pro distinctione aliorum Graduale vocatur, quia hoc psal-*

litur in gradibus, cætera verò ubicunque voluerit clerus. Idem asserit Amalarius lib. 3. cap. 17. *Lector, inquit, & cantor in gradum ascendunt more antiquorum.* Nomen autem Responsorii inde accepit, quia lectioni convenire & respondere debet: sive ut ait Rabanus lib. 1. cap. 33. quia uno desinente alter respondet. Asserit Isidorus lib. 1. cap. 8. *de eccl. off.* Responsorium ab Italis inventa esse, sed à quo præcisè & quo tempore instituta sint, incertum est. Sunt qui eorum auctorem Cælestinum faciunt, sunt qui Gregorium Magnum. Et Gregorius quidem ea in suo Antiphonario per ordinem digessit, quæ in singulis Missis per annum cantari solent: at ulum psallendi vel aliquot Psalmi versiculos, vel integrum Psalmum, inter Epistolam & Evangelium, multo antiquiorem Gregorio fuisse, saltem in Africa, ex Augustino clarè ostenditur. Nam initio ferm. 33. de verbis Domini recenset, quid in lectione Apostolica, quid in Psalmo, quid in Evangelio lectum sit. Et de verbis Apostoli ferm. 8. *Apostolum, inquit, audivimus, Psalmum audivimus, Evangelium audivimus, consonant omnes divine lectiones.* Et infra ferm. 10. *Prima lectionem audivimus Apostoli, deinde cantavimus Psalmum: post hæc Evangelica lectio decem leprosos mundatos nobis ostendit.* Plerique Missæ expositores tam veteres quàm recentiores, de Gradualis antiquitate agentes, gravi se difficultate involvunt propter decretum Concilii quarti Toletani, quod celebratum fuit sub Honorio Papa an. 633. In eo siquidem can. 12. non obstante, quod dudum Greg. M. Responsorium post Epistolam cantari statuisset, sancitum fuit, ut immediatè post Epistolam Evangelium legeretur, nulla facta Responsorii interpositione. Verba canonis hæc sunt. *In quibusdam Hispaniarum Ecclesiis Laudes post Apostolum decantantur, priusquam Evangelium prædicetur; dum canones præcipiunt post Apostolum non laudes, sed Evangelium annunciari. Præsumptio est enim, ut antea ponantur ea, quæ sequi debent. Nam laudes idèò Evangelium sequuntur propter gloriam Christi, quæ per idem Evangelium prædicatur. Circa omnes igitur Sacerdotes hic ordo deinceps retineatur, excommunicationis poenam suscepiuros, qui hunc ordinem perturbaverint.* Putat Berno Augiensis cap. 1. tempore huius Concilii Gradualia frequentari cœpisse, & Hispanos novitate rei perculsos restitisse;

tisse; postea verò Romana Ecclesie auctoritate constitutum fuisse, ut Responsorìa & Alleluja ante sanctum Evangelium canerentur. Idque ait Valfridus Strabo c. 22. usu Romano commendatum ad omnes deinde Latinorum Ecclesias pervenisse. Sic omnes ferè ignorantia faci hunc nodum evadunt, sed non solvunt. Ad ritum enim Mozarabicum, quo tunc Hispania utebatur, & longo post tempore ibidem viguit, pertinet citatus canon: quem ritum cum quidam Sacerdotes perverterent, merito in illos Toletani concilii Antistites, Isidoro Hispanensi in eo præfidente, animadverterunt. Sunt autem laudes, quæ post Evangelium prius more Hispaniarum dicuntur, non hymnus trium puerorum, ut ait in notis ad præcitatum canonem Garzias Loaysa, sed versiculis cum Alleluja ei prorsus similis, qui ritu Romano post Responsorium cantatur. Ipsum verò Responsorium cantabant Hispani post lectionem veteris testamenti, quæ in eorum Missali epistola præmittitur. At post epistolam chorus respondet Amen, & sequitur immediatè Evangelium. Eodem ferè ritu utantur Ambrosiani, nam post lectionem veteris Testamenti sequitur Psalmellus quem vocant, instar Gradualis Romani. At versum cum Alleluja concinunt post epistolam. In Liturgia Maronitarum post lectam Epistolam dicit Sacerdos hæc verba: *Gloria Domino Pauli & Prophetarum & Apostolorum. Misericordia Dei sit super lectores & super auditores, & super civitatem hanc, atque omnes habitatores ejus in secula Amen. Alleluja, Alleluja. Ferre oblationes, & introite in atria Domini, & adorate eum in templo sanctitatis ejus, & confitemini ei ac benedicite nomini ejus, à quo vita datur, Alleluja.*

V. Quod verò attinet ad hanc vocem Alleluja, quæ post Responsorium certo anni tempore simul cum versiculo, & tempore Paschali sine Responsorio geminato versu decantatur, plura congesti in tract. de divina Psalmodia c. 16. §. 7. Auctor libri de vita & morte Prophetarum inter opera S. Epiphaniï Aggæum Prophetam primum fuisse ait, qui Alleluja cantavit, cum novam templi structuram vidit. Sed ex psalmis constat primum ejus auctorem fuisse David Regem, de qua re eleganter Cassiodorus in Pf. 104. *Hoc verbi decus, ait, a presenti psalmo fecit initium, nec ante à quoquam reperitur positum, quamvis multi scriptores fuerint primitivè Hebræorum. Hoc Ecclesis votivum, hoc sanctis festivitibus decenter accommodum; hinc oritur lingua cantorum, sua aula Domi-*

ni læta responder, & tanquam insatiabile bonum tropis semper variantibus innovatur. Extat etiam in libro Tobie c. 13. nec alibi legitur in tota serie veteris testamenti. At in nova lege Joannes Apostolus in sua admirabili Apocalypsi c. 19. refert se audisse in cælo supernarum virtutum choros psallentes Alleluja: ut inde cognoscamus nobilissimum hoc canticum è cælis in Ecclesiam descendisse. Quidam secuti Sozomenum lib. 7. cap. 19. existimarunt, Ecclesiam Romanam in solo die Dominicæ Resurrectionis cecinisse Alleluja: de qua re Latinos reprehendit Michaël Constantinopolitanus, cui respondens Umbertus Cardinalis, ait nos toto anno psallere Alleluja, exceptis novem hebdomadibus, quibus id intermittere à Patribus nostris accepimus, à Septuagesima nimirum usq; ad Pascha. S. Augustinus epist. 119. cap. 17. diversas hæc de re Ecclesiarum consuetudines fuisse testatur. *Ut Alleluja, inquit, per solos dies quinquaginta in Ecclesia caneretur, non usquequaque observatur. Nam & in aliis diebus variè cantatur alibi atque alibi, ipsis autem diebus ubique.* Idem in Psalmum 106. ait, *Alleluja cantare certo tempore solemniter moris est, secundum Ecclesie antiquam traditionem.* Gregorius Magnus lib. 7. epist. 63. murmurasse quosdam scribit, quod Alleluja ad Missas dici fecisset extra tempora Pentecostes, quibus ita respondet, *Ut Alleluja hic diceretur, de Hierosolymorum Ecclesia ex B. Hieronymi traditione, tempore beatæ memoriæ Damasi Pape traditur tractum.* Quod ita intelligendum est, ut, cum olim tempore tantum Paschali cantaretur, tunc sanctum sit, etiam extra illud frequentari. Cur verò novem prædictis hebdomadibus omittatur, variæ traduntur causæ à scriptoribus rerum Ecclesiasticarum, quas Theophilus Raynaudus coacervat libro de attributis Christi sec. 2. cap. 11. nom. 294. & sequentibus. Vivente sancto Benedicto initio tantum Quadragesimæ dimitti solebat, ut constat ex capite 15. Regulæ: verum omitti Dominica Septuagesimæ paucis post ipsum annis coepit, ut in Antiphonario S. Gregorii statuitur, ubi pro Alleluja ponitur Tractus aliquot versibus, & interdum integro psalmo constans; cui à trahendo hoc nomen inditum est, quia tractim & graviter, notarumque seu vocum prolixo decursu cantatur. Dum verò psallimus Alleluja, jubilamus magis quam canimus, ut observat Rupertus Abbas lib. 1. de div. off. cap. 35. *Unamque brevem digni sermonis syllabam*

syllabam in plures neumas protrahimus, ut iucundo auditu mens attonita repleatur, & rapiatur illuc, ubi sancti exultabunt in gloria, & letabuntur in cubilibus suis. Sunt autem neumæ siue neumata, vel neumatium distinctiones, ut vocant Musici, notæ illæ quæ in fine ejus vocis Alleluja prolixè decantantur, de quibus Seraphicus Bonaventura lib. de exposit. Missæ cap. 2. Solemus, ait, longam notam post Alleluja super hanc literam A prolixius decantare, quia gaudium sanctorum in cælis interminabile & ineffabile est. Et Stephanus Eduensis lib. de sicram. Altaris cap. 12. Allelujatici cantus modulatio, inquit, laudes fidelium Deo dicatas exprimit, & gratiarum actiones quibus suspirant ad æterna gaudia. Verbum est breve: sed longo protrahitur pneumate. Porro his notis, quæ post Alleluja sine verbis cantantur, Jubili siue Jubilationis nomen tribuerunt Antiqui. Ab aliis Sequentiæ dictæ sunt, quia sunt quædam veluti sequela & appendix cantici Alleluja, quæ sine verbis post ipsum sequitur. Utriusque nominis meminit Amalarius lib. 3. cap. 16. dicens: Hæc jubilatio, quam cantores sequentiam vocant, statim illum ad mentem nostram reducit, quando non erit necessaria locutio verborum: sed sola cogitatione mens menti monstrabit quod retinet in se. Et Ordo Romanus, sequitur, ait, jubilatio, quam sequentiam vocant.

VI. Hinc factum est, ut Prose illæ seu Rythmicæ modulationes, quæ rariùs in Romana Ecclesia, in aliis quibusdam frequentius post Alleluja cantantur, sequentiæ dictæ sint, quia loco sequentiæ psalli cœperunt. Radulfus Tugrensis propof. 23. Abbas Notgerus sequentiæ aliquas pro neumis de Alleluja composuisse dicitur. Et paucis interjectis. Jubili autem seu neumata gradualium & de Alleluja refecandi non sunt, nisi cum illorum loco sequentiæ decantarentur. Hugo Victorius de mysteriis Ecclesiæ cap. 7. Quando sequentiæ dicitur, posterius Alleluja non habet pneumata; sed chorus loco ejus sequentiæ concinit. Guibertus Tornarenis lib. de offic. Episcopi cap. 23. Additur sequentiæ, & non protrahitur secundum Alleluja; sed sequentiæ loco ejus canitur. De Auctoribus sequentiæ diffusè tractat Cornelius Schultingus to. 1. p. 2. cap. 6. & 7. Bibliothecæ Ecclesiasticæ, & de singulis judicium suum profert, sed non semper exactum: multas enim perperam tribuit sanctis Pontificibus Gelasio & Gregorio aliisque Patribus, quas stylus evincitã recentioribus scriptas esse. Commu-

nis autem sententia est, primum earum auctorem fuisse Notgerum Abbatem S. Galli, qui earum volumen Lituardo Vercellarum Episcopo obtulit, ut Eccherardus Monachus in vita ejusdem Notgeri scribit c. 16. & sequentibus, apud Goldastum to. 2. rerum Alamannicarum. Plures etiam seculo XII. composuisse fertur Adam de S. Victor. Crevit deinde earum numerus, & irrepserunt nonnullæ prorsus ineptæ; non enim servati sunt canones concilii Mileviani, & tertii Carthaginensis, ut nihil publicè in Ecclesia recitaretur, quod in synodo comprobatum non esset, sed multi multas introduxerunt, ut ait Radulfus, quia quisque gaudet suis novitatibus. Lugdunenses proprias habent in singulis ferè Missis: propriæ item extant in Missali Norvegiæ, & in aliis diversarum Ecclesiarum, quarum maximam partem explicat Jodocus Clievæus lib. 4. sui Elucidatorii. At in Romana Ecclesia quatuor dumtaxat cantari solent, Paschalis nimirum, quæ incipit *Vigilia Paschali*, cujus auctorem esse Notgerum Herrera scriptor recentior asserit lib. 2. de origine & progressu rituum Missæ cap. 12. Altera est dici Pentecostes, *Veni Sancte spiritus*, quæ Roberto Galliarum Regi adscribi solet, licet à nonnullis tribuatur Hermanno contrafacto. Tertia est S. Thomæ Aquinatis pro festo corporis Christi, *Lauda Sion Salvatorem*. Quarta denique canitur in Missis defunctorum, *Dies ire, dies illa*, quam diversis diversi tribuunt. Leander Albertus Litino Cardinali Urfino ordinis Prædicatorum adscribit: Lucas Wadingus Thomæ de Celano ordinis Minorum: alii apud eundem Wadingum S. Bonaventuræ vel Matthæo Aquaspartano ex Generali Minorum Cardinali. Possévinus in Appar. sacro tribui ait Augustino Bugellensi Pedemontano ord. S. Augustini, subdens ibidem verum auctorem esse Umbertum V. Generalem ordinis Prædicatorum. Arnouldus Uvion lib. 5. ligni vite c. 70. à quibusdam adjudicari asserit S. Gregorio Magno, nec defunxi qui S. Bernardo assignant. Notat autem Petrus Cirvelus in expositione Missalis lib. 2. cap. 115. improprie dici sequentiæ in Missis Defunctorum, quia hoc officium, nec Alleluja, nec sequentiæ debet habere, quæ sunt cantica lætitiæ: idque ex eo quod supra ostendimus confirmari potest; nam Sequentiæ neumati post Alleluja addito suffecta est: atque inde deducitur, hanc nulli Antiquorum tribuendam esse, sed alicui recentiori,

tiori, cum ritus ecclesiastici immutari ceperunt. Porrò frequentia in vita Pauli Abbatis S. Albani Troparia nuncupantur. A Græcis aliter quam à Latinis epistola legi consuevit. Nam præmissis antiphonis & precibus, sequitur Trisagion, deinde Alleluja cum duobus versibus ex psalmis, qui Propositum dicuntur, post quos legitur epistola, & eà completà iterum chorus psallit Alleluja.

CAPUT VII.

Lectum Evangelium in Ecclesia à tempore Apostolorum. Non statim hoc munus tributum Diaconis. Varii ritus legentium & audientium. Libro Evangeliorum habitus honor in Ecclesia, in Synodis, publicè & privatim. Vetus quidam Monachorum mos. Sermones, homilia & monitiones ad populum post Evangelia. Quadam de solempni Penitentium absolutione.

I. **M**orem legendi Evangelium in Ecclesia antiquissimum esse, nemo dubitare potest, qui in evolvendis veterum Patrum monumentis versatus sit. Coepit enim in solempni fidelium conventu legi, statim ac scriptum fuit. Et quidem de Luca Evangelio testimonium perhibet Apostolus 2. ad Corinth. cap. 8. dum fratrem commemorat comitem suæ peregrinationis, cuius, laus, inquit, est in Evangelio per omnes Ecclesias, quod non de Barnaba, ut Græci putant, sed de Luca intelligendum esse Hieronymus & alii testantur; favetque Ignatius Martyr. qui epistola ad Ephesios hoc Pauli elogio utitur dicens, ut testatur Lucas, cuius laus est in Evangelio. Clarius autem Eusebius lib. 2. Eccles. hist. cap. 15. scriptum à Marco Evangelium ait Romanorum precibus: Quod cum Petrus per revelationem sancti Spiritus cognovisset, delectatus ardenti hominum studio, librum illum auctoritate sua comprobasse dicitur, ut deinceps in ecclesiis legeretur. Refertur id à Clemente in sexto Institutionum libro, cui restis etiam accedit Papias Episcopus Hierapolitanus. Hæc Eusebius, cui, quod attinet ad publicam Evangelii recitationem, adscriptantur Justinus Mar-

tyr, & Cyprianus superiori Capitulorelati, & alii Patres, quorum testimoniiis paginas implere in re clarissima superfluum foret. Neque obstat canon XVI. Concilii Laodiceni, quo sancitum fuit, ut Evangelium cum aliis scripturis sabbatho legeretur: nam fortassis in ea provincia die tantum Dominico, & quartâ ac sextâ feriâ, quæ tunc solempniores erant, & Missæ sacrificio colebantur, ut suo loco ostendimus, legi consueverat; cumque ritum Patres illius concilii ad diem quoque sabbati extenderrunt: vel aliam specialem nobisque ignotam illius edicti causam fuisse credendum est. Simili modo in concilio I. Arausicano tempore Leonis I. can. 18. statutum est, ut Evangelia, quæ folis fidelibus antea legebantur, deinceps etiam Catechumenis legerentur. Idem decrevit concilium Valentinum in Hispania c. 1. Ut sacrosancta Evangelia ante numerum illationem, in Missa Catechumenorum in ordine lectionum post Apostolum legantur, quatenus salutaria præcepta Domini nostri Jesu Christi, vel sermones sacerdotis non solum fideles, sed etiam Catechumeni ac Penitentes, & omnes qui ex diverso sunt, audire licitum habeant. Ut nimirum Evangelium, quod exclusis catechumenis & cæteris, qui mysteriis interesse non poterant, antea legi consueverat, mox illis presentibus & audientibus legeretur. Neque etiam obstat, quod Gregorius Magnus asserit in epistola sæpius citata ad Joannem Syracusanum, morem Apostolorum fuisse, recitata dumtaxat oratione Dominicâ oblationis hostiam consecrare: ex quo inferi Morinus parte 3. exercit. 9. cap. 1. numero 12. multorum annorum decursu Evangelium in Missæ celebratione lectum non esse. Id enim omnino de illis annis intelligi debet, cum Evangelium nondum erat scriptum: alioquin mendacii arguerentur Clémentis & Papias Apostolorum sæculo proximi, qui, ut vidimus referente Eusebio, testati sunt Evangelium Marci à Principè Apostolorum approbatum, publicè in ecclesia lectum fuisse: quod de aliis quoque à Matthæo, Luca, & Joanne scriptis contigisse non dubito. Nam cum Scripturæ ex prisco Synagogæ usu in conventibus legerentur, fidelium pietas & amor erga Dominum & Salvatorem nos credere compellit, ejus gesta à viris tantæ auctoritatis Deo inspirante conscripta, publicè perlegi statim coepisse: cui lectioni tanquam sacræ functioni, destinatus ab initio fuit ordo Lectorum, ad quos spectabat